Pojem × intencionální předmět – příklady (10. 10. 1983)

KAZETA 1

STRANA A

[Shrnutí Jany Hejdánkové za oba předchozí večery…]

…

LvH: Otázka po smyslu je vždy vztažena k nějakému kontextu – a vždycky se můžeme ptát zase po smyslu toho kontextu… To je rozdíl od významu: tam je konečnou instancí ten, kdo něco říká. Smysl je poukaz k širšímu kontextu, význam je poukaz k tomu, kdo něco míní.

[Až do konce kazety diskuse ještě k povaze jazyka a řeči…]

STRANA B

[Pokračují řeči o řeči…]

Co to znamená nechat se vést řečí (myšlením) – člověk může být doveden někam, kam nechtěl, a to je dokladem toho, že myšlení znamená nechat se vést. Je tu něco jakoby přede mnou, já jdu po těch stopách, sleduju myšlenku a nevím, kam mě dovede…

ZAČÁTEK VÝKLADU V 5:55

Co znamenala arché u presokratiků… Otázka, na kterou presokratici dávali odpověď: co je to, co se nemění uprostřed změn? A to je zároveň to, z čeho věci vznikají a do čeho zase zanikají. U Thaléta termín arché není doložen, ale je jasné, že pojem tam byl.

Co to je arché z našeho hlediska? Především pojem, a to velmi obecný pojem. Kromě toho to je intencionální předmět. Kdybychom zkoumali jenom pojem… Tady to takřka splývá: když řekneme, že to je to, co se nemění, tak to taky odpovídá pojmu – když je jednou nasouzený, tak je nasouzený. Ale přece jenom je to rozdíl, protože o arché můžeme říkat různé vlastnosti, které nemůže mít pojem. Tak třeba Parmenidés říká, že arché je to jediné, co existuje – tedy ne to, co existuje uprostřed změn. Změny neexistují, to je pouhé zdání. Arché je to, co jest, a nikdy neplatí, že by nebylo. Je to to jsoucí, stále jsoucí. Mimo jiné řekne, že je kulaté. Samozřejmě pojem není kulatý – a víme, že nejde jenom o pojem. Je to taky jedno, celé… Je evidentní, že pojmů je víc, kdežto arché je jedna. Intencionální předmět je tady konstruován, ustaven jako to, co je celé, všeobsáhlé, kulaté a tak dál.

U Thaléta je to voda. Tam je možná konfuze mezi vodou jakožto arché a vodou, která teče tady v potoce nebo prší z mraků. Samozřejmě, že Thálés nemá na mysli tu vodu, kterou se myjeme nebo kterou pijeme, ale ta konfuze je možná. Podobná konfuze je možná mezi tím vzduchem, který nadechujeme a vydechujeme, a mezi tím vzduchem jako arché – to byl Anaximenés. Kdežto u Anaximandra s tím apeiron ta konfuze není dost dobře možná, protože my tady kolem sebe nevidíme žádné apeiron. Ta konfuze mezi arché a nějakou věcí, kterou tady můžeme najít kolem sebe, je vyloučena. Přesto dochází k jakési konfuzi. V čem spočívá?

To vidíme třeba v tom, že apeiron je počátek, z něhož podle nutnosti vznikají a do něhož zase zanikají věci. Myslí se skutečné věci. Míněno to je tak, že za intencionálním předmětem věci, jako je třeba strom, řeka, skála, pes, je vždycky nějaká skutečná existující věc – konkrétní strom, řeka, pohoří, pes… Kdežto za tím intencionálním předmětem apeiron žádnou takovou věc nenajdeme. Jak apeiron, tak arché je pouhá myšlenková konstrukce, model, a už nic dál. Kdežto pojem věc míří k intencionálnímu předmětu věc, který se však dále odnáší k určité konkrétní existující věci.

Ještě zřejmější je to u Anaximena, který říká, že Země, Slunce i ostatní nebeská tělesa se vznášejí na vzduchu – ne na skutečném vzduchu, ale na vzduchu jakožto arché. Jako ptáci se vznášejí na vzduchu. Tady vidíme, jak hned na začátku filosofie dochází ke konfuzi. I tam, kde je rozlišována rovina arché a vznikajících nebo zanikajících věcí, dochází k záměně intencionálního objektu za nějakou reálnou skutečnost – promiňte, zatím používám velmi nevhodné termínu „reálná skutečnost“, poněvadž je to tradice, ale víme, že máme výhrady. Dochází tedy ke konfuzi mezi intencionálním předmětem a reálným předmětem. Jako kdyby tím, že mluví o arché, což je myšlenková konstrukce, hypostazovali nějakou reálnou skutečnost za ní.

Tak to byla ukázka, jak je to u presokratiků. Teď v oblasti geometrie. Eukleidovská geometrie jako myšlenkový model… Definice je záležitostí pojmů a intencionálních předmětů, ne věcí…

Dokonalá bytost – důkaz jsoucnosti Boží… Chyba je v tom, že z povahy intencionálního předmětu, který jsme konstruovali, se usuzuje na povahu skutečnosti, skutečné bytosti…

KAZETA 2

STRANA A

Význam tématu pro etiku – morální příkazy, zákazy, povinnosti se pohybují na rovině intencionální předmětnosti… Opakem moralizování je vyostřená vnímavost pro skutečné parametry situace, pro morální vlastnosti jednání určitých lidí v té situaci. Moralizování je jakési tlustokožectví, které není schopno porozumět živé situaci, jak vzniká, a snaží se ji vtěsnat do nějakých předem daných schémat.

Zajímavé je, že proti tomuto moralizování zvlášť těžké západy sváděli izraelští proroci. Došlo k takovému rozdělení tradice na dva proudy. U Ježíše je důraz na vnímavost, na posuzování situace ze svědomí. Cizoložná žena… Ježíš relativizuje pravidla a poukazuje, apeluje na svědomí… A na druhé straně se ten boj proti moralizování vedl vypravováním spousty konkrétních historek, jak nějaký rabín něco rozhodl, a šlo o to porozumět jeho způsobu uvažování, ne o to je napodobit… Ty historky se vypravují proto, že se tam poukazuje k něčemu jakoby mezi řádky, nepřímo, nepředmětně. Nejde o to přesně popsat nějakou normu. Normou není to, co si vymyslíme, ale ta skutečnost. Pravidla jsou jen jakousi pomůckou.

V 19:10 PŘESTÁVKA

O svědomí – je třeba ho pěstovat, abychom nebyli odkázáni jenom na hrubý metr, který nosíme v kapse… Podobně jako se lidi rodí jako

nemluvňata a učí se mluvit, tak se rodí i bez svědomí a musejí si ho zkultivovat… V naší době chybí trénink svědomí… Jsou doby, které jsou umělecky nekultivované, takřka mrtvé – jako naše architektura… Nemáme velký český román ani poezii, i ten Holan jsou břečky… Ale je to i v zahraničí… Mně se zdá, že to není jen nekultivovanost – jako když se v knihách královských říká „nebylo v té době slyšet slovo Hospodinovo“. Jako kdyby nás dneska nic neoslovovalo.

Na jedné straně je samozřejmě zapotřebí té tradice v kultivaci. Ale ani žádná kultivace není samospasitelná. Ještě tady musí být něco, čemu je možné naslouchat. A když to mlčí, tak ani to naslouchání nepomůže. Možná, že opravdu není co slyšet. Ale fakt je, že nic neslyšíme. Může to být naše vina a může to být taky proto, že dneska není co slyšet, že nejsme oslovováni. Ono to vypadá hrozně religiózně nebo mytologicky, ale já to tak nemyslím. Jestliže připustíme, že je v řeči něco, čím se musíme nechat vést, když chceme něco říkat, tak si nesmíme myslet, že ta řeč tady něco řve po všecky věky. Nemůžeme to chápat jako nějaký přírodní zákon, který tady furt vládne.

I když je něco předmětného před námi, tak pořád k tomu musíme být otevření jako k něčemu, co jsme nekonstruovali. Ke skutečnostem svého života se nemůžeme vztahovat jako ke svým vlastním konstrukcím. Musíme si zachovat ostré povědomí, že nemůžeme ničemu rozumět, leč tak, že si postupně děláme konstrukce, nové a nové, které stále lépe a lépe budou vystihovat to, co chceme poznat. Nevztahujeme se ale ke svým konstrukcím, nýbrž pomocí těch konstrukcí se vztahujeme ke skutečnosti. Důraz na to, že intencionální předměty jsou naše konstrukce, neznamená, že všechno, s čím se setkáváme ve světě, jsou naše konstrukce. To tak není. My ale nemáme jiný způsob, jak se k té skutečnosti vztahovat… Musíme vždycky brát své konstrukce trošku s rezervou. Musí se ukázat, že fungují, a když nefungují, tak musíme vymyslet lepší…

Jaký je rozdíl mezi nejlepším možným modelem a tou skutečností samou? Když budeme mít takový model atomu, který už bude všecko podstatné obsahovat? I kdybychom postihli všechno, co je pro ten atom podstatné, tak jaký je ten poslední mezi naším téměř dokonalým modelem a tím skutečným atomem? No v tom, že ten model je naše konstrukce, kdežto ten skutečný atom tady je. A to další, čím se teď budeme zabývat, je, co to znamená, že něco jest… K tomu se dostaneme buď příště nebo popříště.

…

KONEC STRANY A

STRANA B

STRANA JE PRÁZDNÁ

KONEC STRANY B